

Jak poznat dobrou školku? Sledujte, zda mají děti čas si hrát a na zdi nevisí stejné obrázky

28. 08. 2023 autor/ka: Aneta Gáborová

Jak vypadá ideální školka? Mělo by si z ní dítě přinést každý týden písničku, básničku a namalovaný obrázek? Eva a Ondřej Koželuhovi ve školkách dlouhá léta pracovali a dnes se na univerzitě věnují přípravě budoucích učitelek a učitelů předškolního vzdělávání. Pro svou dceru vybírali školku nedávno. „Přijde nám důležité, aby v mateřské škole nebyl čas rozplánovaný na čtvrt hodiny a nebyly tam pokud možno žádné kroužky,” říkají. A mají pro tápající rodiče dobrou zprávu: skvělé školky existují.

Jak podle vás vypadá ideální školka?

EK: Dobrá zpráva je, že ideální školky existují, setkáváme je. V ideální mateřské škole je dobře všem. Dětem, rodičům, učitelkám, paní kuchařce, uklízečkám... Vnímají ji jako svůj druhý domov, ne ve smyslu kolik tam tráví času, ale z pohledu kvality mezilidských vztahů. Je tam příznivé, bezpečné klima, je slyšet jejich hlas, panuje tam sounáležitost. Ideální ředitel je potom takový, který podporuje svůj tým a dává mu dostatek podpory, důvěry a zdrojů, které ke své práci potřebuje. Funguje komunikace mezi učiteli a rodiči. Učitelky jsou sebevědomé, vzdělané a těší se do třídy. V ideální mateřské škole také není tlak na výkon. Děti mají dostatek času si svobodně hrát.

OK: Děti mají k dispozici méně hraček, ale kvalitních. Prostor je přizpůsoben jejich potřebám a mohou ho spoludotvářet, třeba rozhodováním o výzdobě.

EK: Paní učitelky věnují pozornost přípravě prostředí, které se pro děti stává impulzem k samostatnému přemýšlení, hledání, objevování a zkoumání. Je tam legrace a smích. Děti mají možnost si plánovat svoje projekty. Mají možnost si zvolit, co budou dělat. Jsou hodně venku, a to za každého počasí.

OK: Třídy jsou heterogenní, tedy věkové smíšené. Z výzkumu plyne, že pro celkový rozvoj osobnosti je mnohem vhodnější, aby byly děti věkově promíchané. Víme, že děti se dokážou rychle naučit nějakou chybějící znalost, narozdíl od „životních principů” – třeba jak se chovat k druhému, jak někomu pomoci, postarat se – které je třeba rozvíjet dlouhodobě. Když se to naučí v předškolním věku, zůstane to v nich navždy.

Manželé Koželuhovi. FOTO: Koželuhovi

Je náročnější pracovat se třídou různě starých dětí?

OK: Myslím, že ve skutečnosti je to naopak. Pracovat se smíšenou skupinou dětí je snadnější, protože ta různorodost vás přirozeně „nutí“ sledovat a respektovat individuální potřeby každého dítěte.

EK: Není nutné a ani to není žádoucí, stále pracovat s celou skupinou najednou. Učitel se může věnovat podle potřeby vždy určité skupině dětí a soustředit se na jejich aktuální potřeby s respektem k jejich vývojové úrovni. Může třeba řešit složitější úkoly se staršími dětmi, zatímco si mladší hrají, a naopak.

Jaké další výhody má smíšený kolektiv?

OK: Děti si mohou ve věkově smíšené skupině vyzkoušet různé pozice. Když jsou mladší, jsou na ně brány ohledy, když jsou starší, nesou odpovědnost. Učí se od sebe navzájem. Je ale třeba umět s tím pracovat. Rozhodně není cestou říkat, že předškoláci dostanou malé děti na starost a musí jim pomáhat, nebo naopak, že nemůžeme někam chodit, protože malí nás zdržují. Rozumím tomu, že se věkové smíšenosti někteří rodiče bojí, ale při správné práci se skupinou jsou naše zkušenosti skvělé.

EK: Není náhodou, že všechny alternativní směry s věkovým mícháním počítají. Vývojové rozdíly mezi dětmi, které by mohly být impulsem k vyčleňování, se ve smíšené třídě ztratí. Nikdo tam není „divný“, když nějakým způsobem vybočuje. Čehož si děti ve skupině stejně starých dětí všimnou a ne vždy je to kolektivem dobře přijato. Odlišujícím se dětem se pak mohou hůř navazovat vztahy, obtížněji dosahují úspěchu. Ve smíšené třídě se děti nedělí podle věku, ale podle úrovně svých schopností. Máme tak tříleté děti, co třeba řeší sudoku spolu s předškoláky, a naopak předškoláky, kteří tvoří s mladšími dětmi. Každý si pracuje na té úrovni, na které je. Ve smíšené třídě se nad rozdílnou úroveň dětí a jejich výsledků nikdo nepodivuje.

V některých školkách se pořád klade důraz na poslušnost. Není už na čase, abychom se posunuli k odpovědnosti?

EK: Pramení to z historického nastavení, kdy byla kázeň velmi ctěná hodnota. Já to dnes vnímám tak, že nejde o kázeň, ale o respekt k pravidlům, která nám pomáhají, aby nám spolu bylo dobře. Nejlepší je o tom s dětmi mluvit a pravidla nastavovat společně. Je důležitá i moje autenticita, jako učitelka bych si neměla na nic hrát. Uvedu příklad: V rámci naší mateřské školy jsme dětem dávali hodně důvěry a prostoru pro samostatnost. Děti u mne ve třídě mohly lézt na stromy a hrát si s klacky. Ve vedlejší třídě ale byla kolegyně, která se hry s klacky bála, a tak měla pravidlo, že klacek může být jen na délku předloktí. „Mé“ děti, pokud někdy byly s ní, neměly problém toto pravidlo respektovat, protože chápaly, že má o ně strach a že toto pravidlo jí pomáhá cítit se dobře.

Děti potřebují řád nebo předvídatelnost pro svůj zdravý vývoj; dělá jim to dobře a dává jim to pocit bezpečí. Myslím si, že mít řád a dodržovat určitý denní rytmus je zdravé a je chybou, že se na to občas rezignuje.

OK: Pokud se někdo stylizuje do role šerifa a k dětem vysílá signály „teď mě budete poslouchat, protože já vím, co je dobře“, tak to nefunguje. Chceme fungovat jako celek a jdeme jako dospělí příkladem. Je to zcela jiný přístup a děti to poznají. Ze své zkušenosti

vidím, že se děti chovají lépe, a dělají to proto, že jim to dává smysl. Ne proto, že se mě jako autority bojí.

EK: Jsme zastánci toho, že děti potřebují řád nebo předvídatelnost pro svůj zdravý vývoj; dělá jim to dobře a dává jim to pocit bezpečí. Myslím si, že mít řád a dodržovat určitý denní rytmus je zdravé a je chybou, že se na to občas rezignuje. Někdy se výchova posunuje k tomu, že si dítě může všechno rozhodovat samo. Některé zkušenosti pro rozhodování mu ale chybí. Někdy děti potřebují, aby rodič nebo učitel měl poslední slovo. Používám věty jako: „Teď se stalo to a to, co s tím uděláme? Jaké máte návrhy? Dnes už je tu příliš hluku, co by se dalo dělat?“

Mluvili jsme o pozorování, respektu a pravidlech. Co ještě je potřeba, aby to s dětmi fungovalo?

EK: Je důležité, aby učitelé i rodiče znali vývojové zákonitosti. Třeba věděli, že dítě je schopno trochu kontrolovat své emoce až kolem pátého roku. Když se tříleté dítě začne vztekat, je to úplně normální. Nemělo by za to být trestáno. Jsou období, kdy mají děti zvýšené projevy agresivity. Což je často reakce na nějakou jejich frustraci, kterou ještě neumějí řešit. Společně s námi se učí, jak mohou emoce projevovat jinak, ale to chce čas. Zase se dostáváme zpátky k ideální školce. V té se nikam nespěchá. Není kam se hnát, není to o výkonu.

Můžete rozvést, co myslíte tím výkonem?

EK: Dnes ráno jsem četla dotaz ve facebookové skupině: kolik básniček a písniček zvládají učitelky děti ve školce naučit za týden. Zvedly se mi vlasy hrůzou na hlavě. Často se setkáváme s přesvědčením, že řízená činnost, tedy „výuka“, je to to hlavní, a zbytek dne nějak přežijeme. Má to být přesně naopak – kdyby nebyla řízená činnost, tak se zas tolik nestane. V Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání najdeme, že převažovat by měly spontánní činnosti, tedy činnosti, kterým se dítě věnuje na základě svého zájmu. Máme využívat situační a prožitkové učení. Tedy i chvíle, kdy s dětmi řešíme jejich konflikty nebo debatujeme nad tím, jak vyřešíme nějaký problém. Třeba že se nám rozbíjejí hračky nebo máme ve třídě nepořádek. To je z hlediska učení dětí mnohem důležitější než to, jestli jsme si ukázali obrázky všech jarních kytic a pojmenovali je nebo se naučili novou básničku.

Školky nemusí mít konkrétní tematický plán na každý týden a den?

EK: Materské školy vytvářejí svůj školní vzdělávací program, z něj potom učitelky tvoří programy pro svou třídu, průběžně, klidně společně s dětmi. Tento program se ale nedělá, či

by neměl dělat, moc dopředu, opravdu jen na to aktuální období, protože musíme vycházet z aktuálních zájmů dětí a z toho, čím právě žijí. Na každý den si pak učitelky samozřejmě dělají přípravu. Ale to neznamená, že co je naplánované, to se musí realizovat, vůbec ne. Jediné, co je dané, je dodržování délky pobytu venku a intervaly mezi jídly, jinak si organizaci dne můžeme přizpůsobit. Pokud se stane, že si dítě vezme do školky hračku, ztratí ji a my ji pak všichni dvacet minut hledáme, berme to jako příležitost k učení toleranci, pomoci, trpělivosti, soucitu, ale i zodpovědnosti. Je samozřejmě jednodušší říct: „Hm, nestihli jsme kvůli tomu hrát hru, uděláme zákaz nošení hraček z domova,” ale to je zkratka. Učitel by měl vidět přirozené příležitosti k učení a využívat je. Dítě se učí po celý den, vnímá vše, co se kolem něj děje

Podle čeho vybrat školku? Podle čeho jste ji vybírali vy?

OK: Prvním parametrem byla věkově smíšená třída. Další filtr byl školní vzdělávací program, který měl učitelkám umožňovat opravdu dělat s dětmi to, co je zrovna zajímavé, a ne to, co je někde striktně dáno. Pokud je v ŠVP detailně popsáno, co se děje týden po týdnu, například že se celý leden jede bílá zima, i když je všude bláto, nebo že týden před Vánoci se budou probírat dopravní značky, to je úplný nesmysl. Dalším parametrem byla blízkost zeleně. A pak, co já vždycky říkám kamarádům: Jděte na doporučení. Pokud vám pět lidí nezávisle na sobě řekne, že školka je dobrá, tak dobrá většinou bude.

EK: Také jsme chtěli, aby se dceři neměnila každý rok učitelka, je to důležité pro potřebu bezpečí. Ještě pro nás bylo důležité, aby ve školce nebyly kroužky.

Žádné kroužky? Většina rodičů by chtěla asi opak..

EK: Dnes je mezi rodiči rozšířená představa, že pokud dítěti nedopřejí kroužek od útlého věku, zanedbávají jeho vývoj a dítě o něco přijde. Ale výzkumy ukazují přesný opak. Navíc dobrá mateřská škola dětem poskytne za den tolik podnětů z různých oblastí, že nějaký kroužek je zbytečný.

Proč je to problém?

EK: Protože nejdůležitější činností pro dítě v předškolním věku je volná, svobodná hra. Čím více různých zájmových kroužků mateřská škola má, tím méně je prostoru pro volnou hru; kroužek je zase organizovaná činnost. Chtěli jsme, aby si dcera mohla hrát co nejdéle a co nejčastěji. Dalším ukazatelem tlaku na výkon mohou být obrázky. Pokud ve třídě visí jeden jako druhý – radila bych hledat jinde – dost pravděpodobně v této mateřské škole nebude dostatečně respektovaná individualita dítěte. Tlačit na děti, aby malovaly stejnou věc stejným způsobem, nemá s rozvojem tvořivosti nic společného.

Nadužívání pracovních listů je o podlehnutí trendu výkonu bez hlubší reflexe. Jde o přebírání školního způsobu práce. Dětem v rozvoji grafomotoriky pomůže více, když kreslí klackem do písku, než když sedí u stolečku a vyplňují pracovní list.

Dalším problémem jsou pracovní listy. Pokud jich mateřská škola používá hodně, není to dobře. Pracovní listy by měly být doplněk, a to spíš až u předškoláků. Mladší děti potřebují, aby jim věci prošly rukama... Než přiřazovat dvojice tužkou na papíře, dáme jim různé přírodniny. Pracovní listy pro dvou nebo tříleté děti nejsou už vůbec vhodné. Nadužívání pracovních listů je o podlehnutí trendu výkonu bez hlubší reflexe. Jde o přebírání školního

způsobu práce. Dětem v rozvoji grafomotoriky pomůže více, když kreslí klackem do písku, než když sedí u stolečku a vyplňují pracovní list.

OK: Někdy ale u rodičů vznikají tlaky v duchu „sousedovic Anička pořád nosí něco vyplněného a ten náš nic, oni tam snad nic nedělají.” Učitelky by toto měly umět rodičům vysvětlit.

EK: Vysvětlovali jsme rodičům na rodičovské schůzce, že ne všechny děti budou mít obrázek. Některé k tomu potřebují dospět. Třeba raději staví z kostek a rozvíjí tak prostorové vnímání a jemnou motoriku. Každé dítě je dobré v něčem jiném a preferuje jiné typy činností.

OK: Vždycky jsem rodičům říkal, že se budeme soustředit hlavně na ty neviditelné věci, jako je čest, kamarádství, respekt a podobně.

EK: Nebo sebeobsluha. Že si děti namažou svačinu, nalijí pití, prostrou si...

Je ještě nějaký signál, podle kterého rodič pozná, že školka „tlačí na výkon” na úkor hry?

EK: Rodič může nahlédnout do ŠVP, buď je na webu nebo v mateřské škole k prolistování. Když tam v organizaci dne vidím, že je program naplánovaný po čtvrthodinách: v 8.00 končí scházení, v 8.15 je ranní kruh, v 8.30 je ranní cvičení, v 8.45 je svačina a tak dále, zbystřím. Znamená to, že děti nemají prostor si dostatečně, svobodně hrát. Často se argumentuje volným odpolednem, ale to už jsou děti často unavené, odcházejí, a hra je jiná. Když přijdeme do mateřské školy, kde mají děti pro hru málo prostoru, často vidíme jak je jejich hra chudá, nebo naopak divoká a rozháraná.

Nepomáhá stěžovat si na sociálních sítích nebo mezi rodiči nebo se dřív než na vedení obrátit na Českou školní inspekci. I když i to je cesta, když vše ostatní selže.

Jaké to má dopady, když děti nemají dostatek prostoru pro hru?

EK: Neponoří se do ní. A všechno je se vším propojené. Stěžujeme si, že se předškoláci nesoustředí, roste počet poruch pozornosti, ale my dětem v předškolním věku často neumožníme, aby se do něčeho skutečně ponořily a naplno se tomu věnovaly. U nás ve školce měly děti volnou hru až do čtvrt na deset. Když měly hlad, šly se najíst, pak pokračovaly ve své činnosti. Kdo chtěl, mohl malovat, vyrábět si, cvičit, „číst” si. Když děti věděly, že mají dost času, jejich hra byla intenzivní, bohatá, propracovaná, prožitá, byla nádhera je pozorovat.

Ted’ jsme se bavili o ideální školce, říkáte, že už existují. Nemyslím si ale, že by jich taková byla většina... Co mohou dělat rodiče, když nejsou se školkou spokojení?

EK: To je těžká otázka. Nejlépe je dělat takové kroky, aby tato situace vůbec nenastala, a dobře vybrat. Bohužel ne každý rodič má dnes možnost volby. Pokud ta situace nastane, pak v prvé řadě je potřeba mluvit s učitelkou ze třídy. Většina mateřských škol mívá konzultační hodiny, nebo je možné si je domluvit. Doporučuji se na rozhovor připravit a vést ho s využitím metod efektivní komunikace, aby se nikdo necítil tlačенý do kouta. Podívat se na konkrétní situaci a hledat řešení.

OK: Často může jít o nedorozumění. Něco se ve školce děje, dítě to nějak vnímá. Pak to nějak popíše doma a rodič to nějak přijme. To už je čtvrtá úroveň zkreslení. Samozřejmě může docházet k vážnějším situacím, ale je potřeba si to v klidu vyříkat.

EK: Může jít o detaily. Ale když se o nich nemluví, tak to potom bobtná a jedna nebo druhá strana to prožívá špatně. Platí – neustále mluvit a snažit se vzájemně se pochopit. Pokud nepomůže komunikace s učitelkou, pak je potřeba zapojit vedení školy. Může být u rozhovorů s učitelkou nebo zvláště, ale každopádně to řešit.

OK: Nepomáhá stěžovat si na sociálních sítích nebo mezi rodiči nebo se dřív než na vedení obrátit na Českou školní inspekci. I když i to je cesta, když vše ostatní selže.

Často mluvíte o partnerství mezi rodiči a školkou. Jak na něj?

EK: V mateřských školách často funguje „zákaznický přístup“, kdy mají rodiče pocit, že jsou klienti, kteří si službu platí z daní a školka se má „starat“. Některé učitelky zase mají pocit „já jsem odborník, rodiče mi do toho nemají co mluvit“. Pochopení, co je partnerství, že jde o respekt, spolupráci, a že za jeho budování je zodpovědná jak mateřská škola, tak rodič, nám tu často chybí. Impulz však musí vzejít od mateřské školy. Rodič určitě může mluvit do toho, co se v mateřské škole děje. Nejlepší by bylo se společně domlouvat, jak na to, protože máme společný cíl, aby dětem ve školce bylo dobře.

Eva Koželuhová působila přes dvacet let jako učitelka v mateřské škole. Poslední roky se podílí na přípravě budoucích učitelek a učitelů předškolního vzdělávání. Její domovské pracoviště je katedra primární a preprimární pedagogiky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, působí i na Západočeské univerzitě v Plzni a spolupracuje s Národním pedagogickým institutem v oblasti dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. Je mimo jiné autorkou knížky Čtenářské strategie u předškolních dětí a nečtenářů.

Ondřej Koželuh učil pět let ve školce a nyní působí na Fakultě pedagogické Západočeské univerzity v Plzni. Je autorem knížky Učitelem ve školce, ke které před Vánoci přibude druhý díl. Stojí za stejnojmenným instagramovým účtem.